

declaranda. Neque enim repugnat omnes homines in re aliqua errare, ut errarunt per plura secula circa motum solis, antipodum impossibilitatem, soliditatem cœlorum, aliaque id genus. Nihilominus tanta est semper generis humani auctoritas, ut ab ejus universali consensu, nisi rationes evidentes diligenterque pensæ nos cogant, recedere non liceat.

immo et
moralem
certitudinem
in quibusdam
adjunctis.

Probatur 2.^a pars. Dari queunt judicia quædam hujusmodi communia et universalia que: α) diuturna fuerint et constantia, quin obliterari unquam potuerint ipso scientiarum progressu, sed potius confirmari; β) nec proinde profluere possint ex ignorantia causarum naturalium, præjudiciis, morum corruptela, superstitione vel ex aliis minus honestis radicibus; γ) nec repugnent aliis certis rationis principiis; δ) et ad vitam et mores recte instituendos haud parum conferant. Atqui judicia, his conditionibus prædita, falsitate turpari nequeunt. Ergo sensus communis in quibusdam adjunctis firmam facere valet fidem.

Minor constat, quia hujusmodi judicia manare nequeunt nisi ex puro rationis lumine vel, ex primitiva quadam humani generis traditione, quæ in omnes deinceps gentes sese diffuderit. Si enim effectus communis et constans causam vindicet communem et constantem, persuasio etiam communis omnium uni communi principio referenda est. At in tanta nationum varietate ac diversitate, exclusis præjudiciis, ignorantia et cæteris vitiis naturæ, nihil remanere potest in omnibus commune præter lumen ipsum rationis aut traditionem aliquam primis auctoribus generis humani factam.

Jam lumen rationis naturale verax est, nec errare potest in judiciis immediatis, nec in mediatis facillima ratiocinatione deductis. Nec traditio etiam hujusmodi, nisi vera fuisset, falsitatem suam ab omnium hominum oculis abscondere potuisset. Dicendum ergo est sensum naturæ communem posse in quibusdam adjunctis moralem gignere certitudinem.

Habes hic aliam novam confirmationem traditæ a nobis superius doctrinæ, circa valorem probabilitatis extrinsecæ atque auctoritatis, præcisione facta a rationum internarum proprietatumque, quibus veritas fulcitur, consideratione (1).

(1) Vide supra n. 40 et n. 130, *Corollarium*.

Nam valor ac pondus communis sensus ad faciendam fidem in hac propositione non spectatur secundum intrinsecas rationes rei assertæ, verum secundum auctoritatem generis humani; ita ut sufficiat ad constantiam, diuturnitatem cæterasque illorum judiciorum modo expositas notas attendere, ut illa pro veris habeantur, ex eo quod ab omnibus tenentur, independenter ab internis rationum momentis, quibus etiam procul dubio fulciuntur, cum sint evidentia. Hoc modo passim recentiores in naturali Theologia, post alia congesta argumenta, ut probent existentiam Dei, ad sensum communem omnium hominum et nationum confugiunt, quo in argumento evolvendo, ostendunt dumtaxat consensum humani generis in attestanda Numinis existentia, iis gaudere notis, quæ ipsum infallibilem reddant.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

140. **Objic. 1.º** Non pauca fuerunt judicia omnibus populis diu communia, quæ falsa reperta sunt, quales sunt opiniones de malis omnibus eclipsium et cometarum, de cœlis solidis, de antipodum impossibilitate, aliaque id genus. Ergo nulla est vis sensus communis ad gignendam fidem.

Resp. neg. conseq.

Judicia hæc non sunt ex eorum genere, quæ moralem gignant certitudinem, siquidem ex ignoratione causarum naturalium profluxerunt et repugnant aliis certis principiis. Quamvis olim suam habere potuerunt probabilitatem, et ab ipsis etiam sapientibus communi calculo accipiebantur. Id autem aliud non probat, quam quod consensus, etiam omnium hominum, per se non repugnet falsitati, nec proinde gignendæ certitudini, sufficiat, nisi quædam alia indicia accedant: id quod ultro concedimus.

Objic. 2.º Communis omnium populorum opinio polytheismum complexa est; et nihilominus falsum illum esse demonstratur. Ergo.

Resp. neg. antec. quoad primam partem; conc. quoad alteram. Tum **neg. conseq.**

Alibi namque ostendetur, polytheismum non fuisse communem omnium populorum errorem. Consequentia vero negatur, quia, dato etiam opinionem de pluralitate deorum apud

omnes populos viguisse, nihil conficietur, cum opinio illa non sit de numero eorum judiciorum, circa quæ infallibilitate gaudeat sensus communis, siquidem evidenti rationi refragatur.

Objic. 3.º Existentia Dei est una ex veritatibus ad sensum communem expectantibus, itemque honor parentibus debitus et universalissimum præceptum vetans malum aliis facere. Atqui multi negaverunt existentiam Dei, nec defuerunt populi, qui parentes senes interfecerent, ac furtum permitterent. Ergo.

Resp. 1.º *Transeat* totum, et *neg.* conseq. Hoc enim argumento non tangitur thesis; neque enim eo probatur generalem consensum hominum, cum *adest*, fidem facere, sed tantum contenditur *non adesse* consensum illum generalem circa quasdam veritates, ac proinde non esse apta quædam exempla afferri solita, cum vis et natura illius consensus explicatur.

Resp. 2.º Falsum esse id, quod dicitur de Dei existentia, ut nunc supponimus ex naturali Theologia. Id etiam, quod dicitur de populis aliis parentes interficientibus, nihil valet; quia barbari illi non ignorabant honorem parentibus esse tribuendum, sed tantum errabant in praxi, existimantes majorem se illis misericordiam exhibituros esse, si senio gravatos hujus vitæ ærumnis liberarent. Denique de aliis furtum permittentibus similis esto responsio. Noverant illi profecto malum non esse faciendum, sed in quibusdam casibus particularibus ex ignorantia vincibili credere poterunt, furtum, propter finem aliquem laudabilem, permitti posse. Sed hæc ad moralem Philosophiam spectant.

CAPUT III. DE IGNORANTIÆ ATQUE ERRORUM CAUSIS.

141. Explicatis fontibus ac mediis veritatis assequendæ, quibus a providentissimo Auctore naturæ instructi sumus, sequitur, ut causas etiam aperiamus, cur, licet media illa ad finem suum assequendum aptissima sint, multa nihilominus ignoremus, pluresque passim admittamus errores. Diximus

alibi (1) ignorantiam esse scientiæ carentiam; error autem est cognitio positive difformis objecto, vel aliter error... est *aprobare falsa pro veris: unde addit actum quemdam super ignorantiam. Potest enim esse ignorantia sine hoc, quod aliquis de ignotis sententiam ferat, et tunc ignorans est, et non errans; sed quando jam falsam sententiam fert de iis, quæ nescit, tum proprie dicitur errare* (2).

Discrimen
ignorantiæ ab
errore.

Nota autem bene, judicium falsum posse esse probabile ac prudens; ac tum proprie non videtur dari error nisi tantum *materialis*; error enim *formalis* continet, si in rigore loqui velimus, judicium falsum, quod improbabile sit atque imprudens. Quare dicitur error esse peccatum, præsumptionis nempe; *non enim est absque præsumptione, quod aliquis de ignoratis sententiam ferat, et maxime in quibus periculum existit* (3). Nihilominus, cum errorum cause investigantur, error latius accipitur pro falsa simpliciter cognitione.

Error formalis
et materialis.

Jam causæ ignorantiae atque errorum aliae sunt internæ, aliae externæ. Causas internas voco illas, quæ sunt intra ipsum hominem, qui decipitur vel ignorat, externas autem alias, quæ extra ipsum sunt.

Causæ errorum
possunt esse
internæ
et externæ.

142. Prima causa interna erroris ignorantiaeque, est nativa intellectus imbecillitas et difficultas cognoscendi res. At quoniam intellectus habitudinem importat ad obiectum cognoscendum, et cognitio ipsa peragitur ex concursu objecti et intellectus, dubitari potest, utrum difficultas hæc cognoscendi proveniat potius ex defectu virtutis intellectivæ, an vero ex gradu intelligibilitatis in objecto. *In omnibus*, inquit Angelicus, *quæ consistunt in quadam habitudine unius ad alterum, potest impedimentum dupliciter vel ex uno vel ex alio accidere, sicut si lignum non comburatur, hoc contingit, vel quia ignis est debilis, vel quia lignum non est combustibile: et similiter oculus impeditur a visione alicujus visibilis, aut quia est debilis, aut quia visibile est tenebrorum. Sic igitur potest contingere, quod veritas sit difficilis ad cognoscendum, vel propter defectum, qui*

Undenam
procedat
difficultas co-
gnoscendi res,
utrum ex
imperfectio-
ne intellectus,
an ex defectu
rerum ipsarum.

(1) Superius n. 74.
(2) S. Thom., Qq. disput., de Malo, quæst. 3, art. 7. Cfr. Suarez, disput. *Melaph.* 9, sect. 1, n. 20.

(3) S. Thom. *ibid.*

est in ipsis rebus, vel propter defectum, qui est in intellectu nostro (1). Qua de re sunt variae sententiae.

Prima tenet totam difficultatem veras de rebus cognitiones assequendi sitam esse in imperfectione nostri intellectus: quæ est opinio Scoti, Majoris et Antonii Andreae (2).

Alii totam difficultatem referunt ad res ipsas, quemadmodum videtur existimasse Heraclitus Ephesius, qui nihil esse in rebus, saltem sensibilibus, stabile, nihil fixum et immutabile ratus, negavit posse sensus, aut etiam intellectum, sensuum relationi innixum, ullius rei veritatem assequi (3).

Prima
causa interna.

Tertia denique sententia inter duas hasce media, existimat difficultatem prædictam provenire partim ex intellectu, partim ex ipsis rebus cognoscendis. Quædam namque sunt in se maxime intelligibiles, quales sunt substantiæ immateriales, et hæ non satis percipiuntur ex intellectu nostri imbecillitate. Quo spectat celebre dictum Aristotelis: *sicut oculus nocturæ ad lumen solis, ita se habet mens nostra ad manifestissima naturæ* (4). Unde etiam ortum habuit vulgaris distinctio veritatum in per se notas quoad se, licet nobis non sint notæ, et in per se notas quoad nos. Quædam verò aliæ sunt res, quæ non facile possunt a nobis percipi ob ipsarum imperfectiorlem ac parvam intelligibilitatem: ac tales sunt generatim res materiales, quæ, quo magis habent de potentialitate, eo minus aptæ sunt, ut a finito intellectu cognoscantur.

Declaratur hujus opinionis doctrina exemplo visus. Quædam enim oculi non possunt videre ob suam præstantiam et excessum lucis, ut *solem*; alia vero ob suam imperfectiorlem ac defectum lucis, ex quo fit, ut nequeant in potentiam visivam agere immutando excitandoque illam per species sensibiles ad actum visionis. Ita sentiunt Albertus M. (5) et S. Thomas (6). Averrões alique, « quos cæteri tam Thomistæ

(1) S. Thom. Lib. 2. *Metaph.*, lect. 1. paragr. c.

(2) Apud Fonseca, *Metaph.* lib. 2, cap. 1, q. 1, sect. 1; et Suarez, disput. *Metaph.* 9, sect. 3, n. 2.

(3) Vide Card. Gonzalez, in sua *Historia Philosophiæ*, vol. 1, paragr. 32. fin.

(4) Arist., lib. 2, *Metaph.*, cap. 1.

(5) In lib. 2.us *Metaph.*, cap. 1.

(6) In lib. 2.us *Metaph.*, lect. 1 paragr. c.

quam Averroistæ, sequuntur,» inquit Eximius Doctor (1), qui hanc sententiæ egregie declarat atque ab objectionibus vindicat (2).

Et in primis, quod difficultas cognoscendi non tota se tenet ex parte intellectus nostri, probatur. *Cum enim unumquodque sit cognoscibile, in quantum est ens actu... illa, quæ habent esse deficient et imperfectum, sunt secundum se ipsa parum cognoscibilia, ut materia, motus et tempus propter esse eorum imperfectionem, ut Boëtius dicit in libro de Duabus naturis* (3).

Et confirmatur etiam ex experientia, nam quasdam res imperfectissimas, ut sunt *materia, motus, tempus* etc., difficile cognoscimus, cum aliquas alias perfectiores facilius cognoscamus. Id ergo signum est difficultatem in cognoscendo etiam provenire ex objectorum ipsorum imperfectione.

Verum nec difficultas ista tota referenda est in objecta, sed etiam partim, immo principaliter, derivatur ex intellectu nostri limitatione. *Quia si difficultas esset principaliter ex parte rerum, sequeretur quod illa magis cognosceremus, quæ sunt magis cognoscibilia secundum naturam suam, quæ sunt maxime in actu, scilicet entia immaterialia et immobilia, quæ tamen sunt maxime nobis ignota. Unde manifestum est, quod difficultas accidit in cognitione veritatis, maxime propter defectum intellectus nostri* (4).

Qui defectus et limitatio virtutis intellectivæ nostræ supponenda est etiam in difficultate, quæ ex parte objectorum se tenet. Certum enim est, quod si intellectus humanus non haberet limitatam virtutem, facile cognosceret quidquid quomodolibet cognoscibile est, utcumque imperfectissimum et potentiale foret, quemadmodum divino intellectui nihil impervium esse potest.

Dici ergo potest, quantum attinet internam causam difficultatis in cognoscendo, illam «oriri ex improportione, quæ est inter intellectum nostrum et objecta intelligibilia. Impro-

(1) Disp. *Metaph.* 9, sect. 3, n. 4.

(2) *Ibidem* per totam sectionem.

(3) S. Thom., loc. nup. cit.

(4) S. Thom., loc. nup. cit.